

מחזרת / כא.

תוכן:

שיטת רש"י

שיטת ר"י בתוס'

נפק"מ בין רש"י לתוס'

שיטת הרא"ש ביחס לתוס'

שיטת הנימוקי יוסף ביחס לרש"י

המשנה (יט): מדברת על נזקי שן ורגל, ומביאה את דיני התשלומים של הבהמה, במקומות השונים שבהם הזיקה באכילתה.

"כיצד משלמת מה שנהנית? אכלה מתוך הרחבה - משלמת מה שנהנית, מצדי הרחבה - משלמת מה

שהזיקה; מפתח החנות - משלמת מה שנהנית, מתוך החנות - משלמת מה שהזיקה."

הגמ' (כא.) דנה לגבי בהמה שנמצאת כולה ברשות הרבים ומחזירה את פניה לצידי ר"ה ואוכלת שם פירות. לפי שיטת שמואל היא צריכה לשלם מהפירות כמו שנהנית, כדין אוכלת ברה"ר. ואילו רב סובר שהיא משלמת כמו שהזיקה, כדין אוכלת ברה"י. ומסבירה הגמרא שלפי שיטת שמואל רק במציאות שהבהמה עומדת כולה בצידי רה"ר ואוכלת שם אז חייב כמו שהזיקה.

ונחלקו כאן הראשונים השונים בטעם הדבר, מה הסברא שיהיה לבהמה דין של אוכלת ברה"ר או לחילופין ברה"י, ונסה לעמוד על דבריהם, ובעז"ה מתוך ביאור הסוגיה כאן, נתעסק גם בגדרי הרשויות לעניין שן ורגל מתוך דברים העולים מדברי הראשונים בסוגיה ובסוגיות נוספות.

שיטת רש"י

בשיטת רש"י ישנם שני הסברים:

בשיטת רב כתב רש"י כך (ד"ה אמר רב ובמחזרת):

"ראשה מרחבה לצידה של רחבה ואכלה פירות קתני מתניתין דמשלמת מה שהזיקה אף על גב דכולה

קיימא ברחבה".

רש"י מדגיש שלפי רב אע"פ שהיא נמצאת כולה ברה"ר עדיין מה שמעניין אותי זה איפה שהיא אכלה ומכיוון שהיא אכלה בצידי רה"ר, אז יש לאכילה זו דין של אכילה ברה"י. וצריך ביאור מה היחס בין המקום בו היא עומדת לאכילה שלה, ולמה באמת לפי שיטת רב הולכים אחר מקום האכילה שלה?

בשיטת שמואל כתב רש"י (ד"ה "פטורה"):

"הואיל וגוף הבהמה קאי ברחבה דאורחה הוא להחזיר ראשה ושן ברה"ר היא".

כלומר מכיוון שהדרך והרגילות של הבהמה להחזיר את ראשה אז היא חייבת כמו שנהנית. עלינו להבין למה ה"אורחה" של הבהמה משפיע על הגדרת ההיזק שהיא חוללה, האם זה היזק ברה"ר או ברה"י, ועפ"י יבוארו שיטות רב ושמואל ומחלוקתם.

כיוון א' ברש"י- שינוי

בפשטות 'אורחה' מזכיר לנו את הנקודה של אורחיה לעומת שינוי, שכאשר הבהמה עושה דבר שהוא רגיל לה אז היא צריכה לשלם נזק שלם לעומת שינוי שם היא משלמת רק חצי נזק. כלומר שמואל סובר שהחזרת הראש של הבהמה לצדדים זה דבר טבעי ואינו משונה, ומכיוון שהבהמה אכלה ברה"ר היא צריכה לשלם רק כמו שנהנית. לעומתו סבר רב שהיא צריכה לשלם כמו שהזיקה. אבל לא בגלל שהוא חולק על שמואל בהגדרת הרשות בה הבהמה אכלה, וודאי שהיא אכלה ברה"ר. אלא שרב סובר שהחזרת הראש הוא דבר משונה ומשונה זה קרן, ועל קרן משלמים ברשות הרבים. ומ"ש רב "כמו שהזיקה" הכוונה חצי נזק כדין קרן משונה¹. וכן הסביר רש"י (ד"ה מצדי הרחוב) על המשנה, שהאוכל מצדי רה"ר צריך לשלם כמו שהזיקה: "כדין קרן תם חצי נזק ומועד נזק שלם". קרן תם משלם חצי נזק מכיוון שזה משונה שבהמה נוגחת, ולכן כל נזק שנעשה בצורה מוזרה הוא נכלל בשם קרן וחייב חצי נזק. וכן כתב בהדיא בסוגיה שלנו רש"י על הרי"ף שלא דרכה להחזיר ראשה מרחבה, ולכן חייב מטעם קרן². וזה שרש"י לא כתב כאן במפורש שלפי רב חייבים מטעם קרן, היינו בגלל שכתב את זה על המשנה אז לא טרח לכתוב את זה גם כאן.

קשיים ובירורים בהסבר א' ברש"י

אך על הסבר זה יש קושיות רבות, התוס' כאן (ד"ה ובמחזרת) הקשה שלוש קושיות ונעמוד על הראשונה: הגמרא אמרה (כ.) לגבי עז שקפצה על גב חבית ואכלה שחייבת נזק שלם על האכילה, ואין זה נחשב שינוי שחייב רק חצי נזק שכיוון שדרכה של בהמה לאכול אז גם דרכה "לסרוחי ולמיסק", ה"נ כיוון שדרכה לאכול של הבהמה לאכול דרכה גם להסיט ראשה?! ועוד צריך להבין לשון רש"י אם כל החזרת פניה זה שינוי אז בכלל לא צריך להעמיד את מחלוקת רב ושמואל בהחזירה פניה לצדי רה"ר, אפשר להעמיד את מחלוקתם כאשר החזירה פניה ואכלה ברה"ר? את קושית התוספות על רש"י ניתן לתרץ ע"פ הגמרא שמובאת לפני כן, הגמרא (יט:) מביאה ברייתא שאם אכלה פת היא משלמת חצי נזק והעמידה הגמרא שם שמדובר "בבהמה ובפתורה" והסביר שם רש"י (ד"ה ובפתורה) (בשונה משיטת רבינו חננאל ורא"ש שהסבירו שמדובר במאכל מוזר) שמדובר בפת שעל השולחן ומכיוון שאין דרכה לתפס על השולחן חייב חצי נזק מטען קרן. וקשה הרי אמרנו שכיוון שדרכה לאכול דרכה ל"סרוכי ולמיסק" א"כ איך רש"י כאן מסביר שזה שינוי הרי דרכה לאכול פת? אלא שע"פ שיטת רש"י לא כל אכילה הופכת את הדרך אליה ל"לגיטימית" ולא משונה כאשר הגמרא אומרת את הדין של דרכה ל"סרוכי ומיסק" היא דברה על עיזים, ועיזים הדרך שלהם זה לקפץ, זה חלק מהטבע שלהם. לכן לגביהם אע"ג שנוצר כאן "אירוע" משונה כיוון שהאכילה של העז

¹ עיין מאירי ש"כמו שהזיקה" יכול להיות גם חצי נזק.

² וכן הבין הנחלת דוד.

לכשעצמה אינה משונה אז גם הקפיצה אל האוכל אינה משונה כיוון שזה חלק מטבע העו³, ולענייננו גבי מחזרת החיזור זה לא חלק מהטבע של הבהמה להחזיר את פניה ולאכול בצידי רה"ר, ולכן זה שינוי⁴. אך עדיין צ"ב אם מחזרת זה שינוי למה צריך שתחזיר פניה לצידי רה"ר הרי אפשר להעמיד שמחזירה פניה ברה"ר?

גדרי השינוי ברש"י

נראה שלפי שיטת רש"י בשביל להגדיר את מעשה הבהמה כמעשה משונה לא יועיל לנו רק שינוי במעשה הבהמה גרידא, והדברים נכונים גם בסוגיות אחרות בהם הביא רש"י את הדין של שינוי. רש"י לגבי הסוגיה של "פשטה צווארה" (כ), שם הגמרא דנה לגבי בהמה שהלכה ברה"ר ופשטה צווארה ואכלה פירות מעל גבי חברתה, ונחלקו שם אילפא ורב אושעיה מתי צריך לשלם האם מספיק שפשטה צווארה כדי לחייב אותו, או שצריך שהיא תקפוץ ותאכל. וכתב שם רש"י (ר"ה בקופצת) שלפי רב אושעיה שמחייב בקופצת החיוב הוא מטעם קרן משונה, וכן כאשר אכלה ע"ג השולחן לא מדובר רק על שינוי מצד המעשה של הבהמה שלא כך הדרך שלה לאכול, אלא יש תוספת של המרכיב של המקום, שהשינוי שלה בהתנהגות יוצר אכילה במקום אחר מהמקום בו היא נמצאת או המקום שם הדרך רגילה שלה לאכול. כאשר הבהמה אוכלת במקום בה היא נמצאת והיא יכולה לבחור האם לאכול בצורה רגילה או בצורה של חיזור לא נוצר כאן "אכילה משונה", שכן האוכל בלאו הכי היה נאכל וזה שהבהמה החליטה לשנות מהרגילה וזה שבפועל היא אכלה בצורה מוזרה לא מספיק כדי להגדיר את ה"אירוע" כמשונה, אבל כאשר היא מחזרת פניה למקום אחר שלא הייתה יכולה לאכול שם בצורה רגילה אז עצם ה"אירוע" הזה שהיא אוכלת הוא אירוע מוזר מספיק כדי להגדיר אותו כשינוי שחייב עליו רק חצי נזק. ממילא ברור למה הגמרא מדברת בחיזור לצידי רה"ר ולא בכל חיזור. לפי⁵ מתחדד הגדרת ה"שינוי" בשיטת רש"י, השינוי אינה רק מצד מעשה הבהמה גרידא, אלא כאשר שינוי מטבע הבהמה יוצר "אירוע משונה" שלא היה קורה אלמלא השינוי זהו "שינוי" משמעותי עליו משלמים חצי נזק, אבל לא כל שינוי מטבע הבהמה נחשב שינוי משמעותי.

קושיות על הסבר רש"י זה

אך עדיין הסבר זה בשיטת רש"י קשה מאוד: א. לפי⁶ רב שאמר שזה שינוי הוא מדבר מטעם קרן ואילו שמואל כמו שנהנית, זה מטעם שן ורגל. ב. אם נדקדק ברש"י נראה כמה נקודות שלא כ"כ מסתדרים עם ההסבר הזה ברש"י, הבאנו למעלה את רש"י (ר"ה אמר רב ומחזרת) בשיטת רב שכתב כך: "ראשה מרחבה לצידה של רחבה ואכלה פירות קתני מתניתין דמשלמת מה שהזיקה אף על גב דכולה קיימא ברחבה". ע"פ מה שהסברנו דברי רש"י לא מבוררים, מה שייך להדגיש שאע"ג שהיא עומדת ברחבה היא צריכה לשלם כמו שהזיקה, אדרבא זה מה שיוצר את התשלום. עצם זה שהיא עומדת ברחבה ומחזירה את פניה לצידי הרחבה, יוצר מעשה משונה שמחייב אותו בתשלום!?

³ וכן תרץ הפנ"י אצלנו.

⁴ אפשר שתוס' הסבירו את הגמרא של "בהמה ופתורה" כר"ח, וממילא ההגדרה שלו לשינוי היא מציאות מוצרה אע"ג שאין שינוי מצד טבע הבהמה.

הסבר ב' בשיטת רש"י

אלא שנראה להסביר שרש"י על הגמרא הסביר אחרת מרש"י על המשנה, וכן כתב התוס' רבינו פרץ שיש מהדורא קמא ומהדורא בתרא ברש"י⁵. שרש"י כותב בשיטת שמואל שחיבת כמו שנהנית כי זה "אורחה" של הבהמה להחזיר ראשה, הכוונה היא שהאכילה הזו היא חלק מההליכה וההמצאות של הבהמה ברשות הרבים, וממילא האכילה הזו מוגדרת כמו אכילה ברה"ר, ובוה נחלקו רב ושמואל לפי שיטת רב כאשר היא מחזרת פניה אע"ג שכל כולה נמצאת ברה"ר האכילה הזו שלה בצידי רה"ר היא לא רגילה ולכן היא לא חלק מההליכה שלה ברה"ר, ויש לאכילה הזו דין של אכילה ברה"י, אבל לשיטת שמואל דרכה להחזיר את ראשה ולאכול בצד ולכן זו אכילה שהיא דרך מההתנהגות ברה"ר והיא חייבת לשלם רק כמו שנהנית. נראה לדייק עוד ברש"י ולראות שהדברים נוטים להסבר זה: הגמרא שואלת לפי שיטת שמואל מתי חייב על נזקי הבהמה כמו שהזיקה, ומתוצאת הגמרא "דשבקה לרחבה ואולה בצידי הרחבה" ומסביר רש"י (ד"ה וקמה בצידי רחבה): "שאינן דרך שוורים ללכת שם הלכך לאו כרה"ה דמי". כלומר הנקודה אותה אנו פוטרים כאשר היא עומדת בצידי רה"ר שעכשיו האכילה שלה לא מוגדרת כאכילה ברה"ר, אבל כאשר היא עומדת ברה"ר ואוכלת בצידי רה"ר האכילה הזו מוגדרת כאכילה ברה"ר, אם את זה הדגיש רש"י בהסבר בשיטת שמואל, כנראה זו היא נקודת המחלוקת האם אני מחשיב את האכילה הזו כחלק מההתנהגות ברה"ר או לא, אבל לפי ההסבר הראשון שהבאנו ברש"י לא היה בעיה בהגדרת הרשות בה נעשה הנזק אלא האם זה שינוי או לא.

צידי רה"ר - גרדי רה"י לרש"י

ע"פ שיטת רש"י עלינו לחדד מה הנקודה בצידי ר"ה למה אם הבהמה אוכלת שם היא חייבת כמו שאכלה ברה"י. התוס' רבינו פרץ כתב בשיטת רש"י שצידי רה"ר היא מקום מוגבה בצידי רה"ר שיש רשות לבעל החנות להניח שם פירותיו ומכיוון שיש לבעל הפירות לה שם פירותיו לבהמה שלך אסור לילך שם, ואם היא אוכלת שם חייבת לשלם כמו שהזיקה כי זה נקרה וביער בשדה אחר, אע"פ שזה לא נחשב רשות של מי שהניח שם את הפירות,

כלומר לפי שיטת רש"י "וביער בשדה אחר" אין הכוונה שהיא חייבת מפני שהיא אכלה ברשות של אדם אחר. אלא שהיא אכלה במקום שהיא לא צריכה להיות בו. יסוד הפטור⁶ כאשר היא אכלה ברה"ר מפני שמותר לה ללכת שם וממילא אנחנו לא מאשימים אותה באכילה, וכל נזק שהיא תעשה שהוא תוצאה וחלק מההליכה שלה ברה"ר לא תתחייב עליו, אדרבא האדם שהניח שם את הפירות שלו הוא אשם. וכן אם מחזרת פניה זה רגילות של הבהמה, אז היא אוכלת במקום שמותר לו להיות בה כי האכילה הזו היא חלק מההתנהגות שלה ברה"ר, אבל כאשר הבהמה שלו אכלה במקום שהיא לא צריכה ללכת בו אין צד שנפטור אותו מהאכילה שלה, ולכן בנוגע לשן ורגל "רשות הניזק" אינו ממש רשותו אלא מקום שהוא לא רשות המזיק, והכוונה ב"וביער בשדה אחר" אינה בשדה של אחר, אלא שדה אחרת מהשדה שלו.

⁵ וכן נראה בתוס' אצלנו (ד"ה ובמחזרת) וכ"כ התוס' רא"ש.

⁶ יעוין בדברי הפלפולא חריפתא סעיף א' על דברי הרא"ש (ב, ט) ששיטתו כמו שכתבנו כאן בשיטת רש"י.

עדיין צריך עוד לחדד את ההגדרה הזו ברש"י, הבאנו לעיל את הגמרא (כ.) לגבי בהמה שקופצת ואוכלת ע"ג חבירתה שהיא חייבת לפי רש"י מדין שינוי, ולפי מה שכתבנו כאן מדוע צריך להגיע לשינוי הרי אכילה ע"ג חבירתה זה לא חלק מההליכה שלה ברה"ר, וממילא שתתחייב כמו שהזיקה? ע"כ שלפי שיטת רש"י לא כל מקום בו היא אוכלת שזה לא חלק מההליכה של הבהמה ברה"ר, אז יש לאכלה הזו דין של אכילה ברשות הניזק, אלא שצריך שיהיה מקום שע"י שלבהמה אסור לילך שם ולאדם יהיה מותר להניח שם את פירותיו, אז מבחינה מסוימת הוא כמו רה"ר. אבל ע"ג בהמה לא שייך להגדיר את המקום כרה"ר כלל (והנימוק"י יוסף בהמשך חלק על דין זה).

שיטת ר"י בתוס'

ר"י בתוס' (ד"ה ובמחזרת) ביאר בצורה שונה את מחלוקת רב ושמואל:

"ונראה לר"י דצידי רחבה חשיבי חצר הניזק שכל אחד יש לו רשות להניח פירותיו כנגד פתח ביתו בצידי רחבה ולרב אפילו במקום שיכול לאכול בחיזור חשיב חצר הניזק וחיבת נזק שלם מטעם שן ולשמואל מקום שיכולה לאכול בחזרה חשיב לה כרשות הרבים".

מדברי התוס' נראה שהמקום בו מותר לאדם להניח בו את פירותיו הוא נעשה לענין זה כרה"י שלו, ואם זה רשות היחיד שלי אז לבהמה שלך אסור להלך שם, ואם היא הזיקה לפירות שלי שם אז היא חייבת כמו שהזיקה, וע"פ מה אנחנו מגדירים אם זה מקום שמותר לאדם להניח שם את פירותיו וזה רה"י שלו? אם זה מקום שבהמות לא אמורות להגיע לשם. ואם הדרך ורגילות שלהם להגיע לשם אז היה אסור לו להניח שם את פירותיו.

ובזה נחלקו רב ושמואל, לפי רב אם הפירות מונחים במקום שהבהמה יכולה להגיע אליהם רק ע"י חיזור אז בעל הבהמה חייב כמו שהזיקה כי חיזור זה דבר לא רגיל ולבעל הפירות היה מותר להניח שם את פירותיו וחשב המקום כרה"י שלו, ואם הבהמה שלו אכלה שם חייב כמו שהזיקה. אבל לפי שמואל חיזור זה דבר רגיל אצל הבהמה, ומכיוון שכך אסור היה בעל הפירות להניח שם את פירותיו וממילא אם אכלה שם חייב בעל הבהמה רק כמו שנהנית. בתמצית: רש"י לא חיפש להגדיר את המקום בו הבהמה הזיקה כרה"י אלא הספיק לו שזה לו רה"ר, ותוספות חיפש להגדיר את המקום בו הזיקה כרה"י.

נפק"מ בין רש"י לתוס'

א"כ לפי שמואל מתי הוא חייב בצידי רה"ר כמו שהזיקה? מתרצת הגמור' "כגון דשבקתה לרחבה והלכה וקמה בצידי הרחבה" כאן שהיא עומדת בצידי הרחבה אז ממילא היא כבר אוכלת פירות שלא היתה יכולה להגיע אליהם כאשר היתה בתוך הרחבה ופירות אלו בוודאי היה מותר לבעל החנות להניח שם וחיוב כמו שהזיקה. בנקודה זו יש נפק"מ בין רש"י לתוס' לשיטת רש"י לשמואל לא משנה איזה פירות היא אכלה בצידי רה"ר, מה שמשנה זה איך הבהמה המזיקה הגיע אליהם, האם זה היה בצורה שהיא חלק מההליכה ברה"ר או לא, המקום אינו משנה כ"כ. ולפי תוס' צריך שהפירות יהיו מונחים במקום שמוגדר רשות רה"י של הנזק, ולכן חייבים לאמר שהפירות שהיא אכלה ע"י שעמדה בצידי רה"ר הם פירות אחרים מהפירות אליהם הגיע ע"י החיזור מרה"ר.

שיטת התוס' ביחס לפשטה צווארה

הבאנו לעייל את הגמרא (כ.) לגבי פשטה צווארה ואכלה פירות מעל גבי בהמה אחרת ברה"ה, אילפא מביא שפשטה צווארה חייב כמו שהזיקה, ורב אושעיה מצריך קופצת, ונחלקו הראשונים האם רב אילפא ורב אושעיה חולקים, או שרב אושעיה רק מסייג את דברי אילפא.

הגמרא (כא:) מנסה להעמיד את מחלוקת רב ושמואל לגבי מחזרת כמחלוקת תנאים:

"אכלה מתוך הרחבה - משלמת מה שנהנית, מצידו הרחבה - משלמת מה שהזיקה, דברי ר' מורבי יהודה, רבי יוסי ור"א אומרים: אין דרכה לאכול אלא להלך; ר' יוסי היינו תנא קמא! אלא מחזרת איכא בינייהו, ת"ק סבר: מחזרת נמי משלם מה שנהנית, ורבי יוסי סבר: משלמת מה שהזיקה".

ובהמשך דוחה הגמרא את ההעמדה הזו ומעמידה את מחלוקת ת"ק ורבי יוסי ממחלוקת אילפא ורבי אושעיה, וכתב שם התוס' (ד"ה אילפא ורבי אושעיה) שהמחלוקת של רבי אושעיה היא לא כמו המחלוקת של רב ושמואל כי לפי אילפא החיוב הוא מטעם שן, ואילו לרב אושעיה החיוב של קופצת היא מטעם קרן (קרן משונה חצי נזק).

והדברים צריכים ביאור, מדוע לפי שיטת התוס' אילפא לא יסביר כמו שהסברנו בשיטת התוס' בסוגיית "מחזרת" שגב הפרה הוא כמו חצר הניזק מכיוון שזכותו של בעל הבהמה להניח שם את פירותיו, ואין שום סיבה שחיה אחרת תגיע לאכול שם. וא"כ זאת שקפצה חייבת מטעם שן?

ויש לבאר שההגדרה של מקום לתוס' ביחס לרשות הניזק היא הגדרה אובייקטיבית - לא משתנה בין מציאות למציאות, בגב בהמה יש חסרון גם אם בהמה א' יכולה להגיע לגב הפרה רק ע"י קפיצה יכול להיות שבהמה ב' יכולה לאכול שלא ע"י קפיצה, וממילא לא שייך להגדיר את גב הבהמה שבהמה אכלה ממנה ע"י קפיצה כרה"י, מכיוון שזה דבר משתנה שיש בהמות שיכולות לאכול שם שלא ע"י קפיצה. ולכן מסבירים תוס' שהחיוב בקפצה זה מטעם משונה משונה, אבל "במחזרת" המקום שמגדירים כרה"ה הוא מקום קבוע שלא משתנה בין בהמה לבהמה, ובהמשך נביא הוכחה נוספת שזה הגדר בתוס'.

עד כאן ראינו שתי הגדרות לרשות הניזק לעניין אכילה שמחייבת כדין רה"י: רש"י - רשות הניזק הכוונה מקום שהמזיק לא צריך להיות שם אבל בשביל לחייב מטעם שן זה צריך באמת להיות מקום ולא גב בהמה. תוס' - מקום שלניזק מותר להניח שם את פירותיו לעניין זה זה רה"י, והמקום צריך להיות מקום מוגדר, שמכסה את כל סוגי המזיקים.

מחלוקת זו של רש"י ותוס' דומה מאוד למחלוקת הנימוק"י והרא"ש בסוגיה של בהמה שפשטה צווארה, אך בעז"ה נראה שהרעיון דומה אבל ההגדרה הסופית שלהם בידי רה"י שונה היא.

שיטת הרא"ש ביחס לתוס'

הרא"ש (ב, ד) כתב שבהמה שקפצה ואכלה אין זה שינוי כיון "דאורחה למיכל ליפתא אורחה נמי לסרוכי ולמיסק", ואילפא ורבי אושעיה סוברים דכל היכא דיכולה בהמה לאכול כדרכה דרך הילוכה בלא קפיצה אין לו לאדם רשות להניח שם פירותיו, והוי רשות הרבים ופטורה, אבל היכא דאין יכולה לאכול אלא בקפיצה יש לו רשות להניח פירותיו ומיקרי חצר הניזק.

במובן מסוים הרא"ש הולך בשיטתו של התוס' שהמקום מוגדר כרה"י שמכיוון שיש לו רשות להניח שם פירותיו זה רשות הניזק, אלא שהרא"ש במפורש חלק על התוס' וסובר שחייב מטעם שן בין לרב אילפא ובין לרב אושעיה.

כלומר בשונה מתוס', הרא"ש סובר שההגדרה של רה"י היא הגדרה סוביקטיבית ולא אוביקטיבית. ולענייננו אם יש בהמה שצריכה לקפוץ בשביל לאכול מע"ג חברתה, אז ביחס אליה הרשות הזו היא רשות היחיד והיא חייבת כמו שהזיקה, אע"ג שביחס לבהמה אחרת אין זה רה"י כי היא יכולתה לאכול כדרך הליכתה בלי שהיא צריכה לקפוץ. והדברים מדויקים בדברי הרא"ש "זכיון שאין יכול לאכול אלא בקפיצה לאו אורחיה הוא ויש לו רשות להניח שם את פירותיו" ביחס לבהמה הזו היה לו מותר להניח שם את פירותיו וממילא לגבי אותו מקום הוא רה"ר גמורה. מסיים הרא"ש: "וכמו מחזרת לרב והלכה בצידי הרחבה לשמאל", כלומר גם אצלנו לשיטת הרא"ש הנקודה תהיה האם היה מותר לניזק להניח שם את פירותיו אלא שמכיוון שההגדרה שלו לגבי רשות הניזק זה דבר שמשנתנה ביחס למזיק, אם זה אורחיה או לא. נראה שיש נפק"מ ביניהם גם בסוגית "מחזרת".

נפק"מ בין הרא"ש לתוס' בסוגיית מחזרת

הגמרא בסוגיית מחזרת מקשה על שיטת רב, מדברי המשנה שאומרת שאם הבהמה אכלה מפתח החנות צריכה לשלם כמו שנהנית, ולכאורה וודאי שמפתח החנות היא אוכלת ע"י חיזור? ומתרץ רב שהחנות נמצאת בקרן זוית והבהמה לא צריכה לחזור כדי לאכול, התוס' (ד"ה דקיימא) מביא את דברי הירושלמי שמתרץ את הקושיה מפתח החנות באופן שונה: מדובר בחמור שהיה נושא טלאים (כנראה בסלים שתלויים לו על צידו) וכאשר הבהמה עומדת פשטו הטלאים את צווארם ואכלו, ומסביר תוס' שלשיטת ר"י כל הפירות שיכולים הגדיים להגיע אליהם זה נחשב רה"ר ביו לגבי הגדיים ובין לגבי הבהמה כי אין נראה לאומר שיחשב רה"ר לגבי הגדיים ולגבי הבהמה זה יחשב רה"י, לכאו' דברים אלו תואמים את שיטת התוס' שרשות הניזק לעניין שן ורגל זה חייב להיות דבר אובייקטיבי שאינו משנתנה מבהמה לבהמה. אך לשיטת הרא"ש נראה לכאורה שאפשר לומר שלגבי הבהמה הוא רה"י ולגבי הגדיים הוא רה"ר, הרא"ש לא כתב זאת במפורש, אבל הרשב"א כאן כתב במפורש שהו"י רה"י ביחס לטלאים אבל לא לבהמות.

שיטת הנימוקי יוסף ביחס לרש"י

הנימוקי יוסף (ח. בדפי הריף) בסוגיה של "פשטה צווארה" חולק על שיטת רש"י ומחייב בקפצה מטעם שן, אך במובן מסוים נראה שכן הבין כרש"י ונעיין בדברים.

"אלא פירוש קופצת היינו שזקפה רגליה ועמדה על הבהמה ואכלה זקופה והיינו לישנא דעמדה ואכלה ובכי האי גוונא יש לה דין אוכל ברשות הניזק ומשלמת נזק שלם אבל אם עמדה מעט כדי לפשוט צווארה לא הו"י רשות הניזק דבכה"ג עמדה נמי אורחא הוא כדאמרן ופטורה וטעמא דמילתא משום דבהמתו לאו רשות הניזק גמור הוא אבל ברשות הניזק גמור כגון ביתו חייבת ואפילו אכלה כדרכה וכדתנן מתוך החנות משלמת מה שהזיקה".

הנימוקי"י מסביר שקופצת הכוונה היא שהיא זוקפת את רגליה ע"ג הבהמה, מה עניינה של הזקיפה הזו? בפשטות היינו אומרים שהזקיפה גורמת לה להגיע למקום גבוה יותר מאם הייתה פושטת צווארה, ואולי

הנימוק⁷ מסביר כאן עניין יותר טכני הרי היא צריכה להספיק לאכול ע"ג הבהמה, ולא מספיק שהיא לוקחת משם⁷. א"כ איך תעשה זאת בעודה קופצת ולכן הסביר שלא צריך שממש תקפוץ אלא מספיק שהיא שהיא מגיע למקום שהוא לא חלק מ"האורחא" שלה, אך האחרונים לא הבינו כך: השו"ע (ח"מ שצא, יא) מביא שאם הבהמה פשט צווארה ואכלה חייבת כמו שנהנית ואם היא קפצה חייבת כמו שהזיקה, והרמ"א שם מביא את דברי היש אומרים (טור בשם הרא"ש) שהינינו דווקא אם היא לא הייתה יכולה להגיע לשם אלא בקפיצה, כלומר: יוצא שכשהמחבר הזכיר קפיצה, היינו שכאשר הבהמה אוכלת בקפיצה או היא חייבת כי זה לא חלק מההליכה הרגילה שלה ברה"ר, בלי קשר האם הפירות נמצאים במקום שאפשר להגיע אליהם בלי קפיצה, וכתב שם באר הגולה שזו שיטת הנימוק⁷, א"כ יוצא שהזקפה רגליה שהביא הנימוק⁷ אינו בשביל להגיע למקום שלא הייתה יכולה להגיע אליו אלמלא זקפה רגליה, אלא הנקודה היא שכאשר היא זוקפת את רגליה על גב הבהמה אז היא חודרת למקום אחר שאינו חלק מההתנהגות הרגילה שלה ברה"ר, א"כ נראה שהנימוק⁷ הולך לכיוון של רש"י בהגדרת רשות הניזק לעניין שן ורגל שצריך שזה יהיה מקום שהבהמה המזיקה לא שייכת בו ולכן בסוגיה שלנו של מחזרת פניה שיטתו כשיטת רש"י שהדיון במחזרת הוא האם זה חלק מ"האורחא" של רה"ר, אך הנימוק⁷ הוא קיצוני יותר משיטת רש"י. לפי רש"י בשביל שזה יהיה רשות הניזק לעניין שן ורגל לא מספיק שהבהמה המזיקה לא שייכת שם אלא צריך גם מקום מסוים שתכול להגדיר אותו כרשות הניזק, ולפי הנימוק⁷ ההגדרה של רשות הניזק מוגדרת אך ורק ע"י האורחא של הבהמה המזיקה, אם היא אכלה בדרך הראויה לה אז המקום ממנו היא אכלה הוא רה"ר אבל אם היא בדרך שאינה "האורחא" אז אותו מקום הוא "רשות" הניזק לעניין שן ורגל אע"פ שבעלמא אותו מקום ולעניינינו גב הבהמה שהולכת ברה"ר לא כ"כ נחשב רשותו של אדם.

סיכום

הגמרא בסוגיית מחזרת מביאה מחלוקת רב ושמואל לגבי בהמה שחזרה פניה ואכלה בצידי רה"י, בשיטת רש"י בהסבר מחלוקתם שני הסברים. א. רב מחייב בתורת קרן, כי החזרת פניה זה שינוי, ושמואל בתורת שן. ב. לשניהם חייב מטעם שן, ונחלקו האם חיזור זה חלק מההליכה שלה הרה"ר. לפי זה הגדרת רה"י לעניין שן ורגל לרש"י הוא כל מקום בו שבהמה מזיקה בו שזה לא חלק מההליכה שלה ברה"ר, לעומתו תוס' סובר שההגדרה היא מקום שלבעל הבית מותר להניח שם את פירותיו זה רה"י שלו לעניין זה וממילא הבהמה שאוכלת שם חייבת כמו שהזיקה. הרא"ש בסוגיה של "פשטה צווארה" הולך בכיוון של התוס' שרשות הניזק לעניין שן ורגל זה מקום שמותר לבעל הבית להניח פירותיו, אבל לפי שיטתו מקום רה"י של הניזק משתנה על פי המזיק האם ההיזק הוא חלק מ"האורחא" שלו או לא, בשונה מהתוספות שמצריך רשות היחיד או ביקטיבית שאינה מתנה בין מזיק למזיק.

הנימוקי יוסף בסוגייה של "פשטה צווארה הולך בשיטת רש"י שהגדרת מקום הניזק הוא כל מקום בו אסור לבהמה להיות, אלא שלפי הנימוק⁷ אפילו לא צריך מקום חשוב שאפשר להגדיר אותו כ"רשות" של הניזק, אלא לגמרי כל מקום שאסור לבהמה להיות בה אפילו ע"ג בהמה.

⁷ הגמרא בדף כג. לגבי כלב שאכל חררה אומרת שצריך שיאכל ברשות של בעל החררה.